

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

ATZINUMS
pārbaudes lietā Nr. 2024-18-13B
Rīgā

06.08.2024.

Nr. 6-6/33

[Persona A]
[e-pasta adrese]

Par maksājuma pieprasīšanu par Eiropas Parlamenta kandidātu saraksta iesniegšanu

Tiesībsargs ir saņēmis Jūsu iesniegumu (reģistrēts ar Nr. 180), kurā norādāt, ka Eiropas Parlamenta vēlēšanu likuma 12. pants pieprasa maksāt par Eiropas Parlamenta kandidātu saraksta iesniegšanu 8000 euro. Jūsprāt, maksājuma pieprasīšana par tiesībām iesniegt kandidātu sarakstu ir pretrunā vēlēšanu tiesībām un demokrātijas pamatprincipiem. Lūdzat tiesībsargu izvērtēt minēto jautājumu un novērst cilvēka pamattiesību pārkāpumu.

Pamatojoties uz Tiesībsarga likuma 24. panta otro daļu, izskatījis Jūsu iesniegumu, tiesībsargs ierosināja pārbaudes lietu Nr. 2024-18-13B, jo iesnieguma saturs atbilda tiesībsarga funkcijām un uzdevumiem. Lietas izskatīšanas gaitā tika izpētīti lietas apstākļi un apkopota atzinuma sniegšanai nepieciešamā informācija.

Par apstrīdēto tiesību normu un pasīvo vēlēšanu tiesību garantijām nacionālajā un starptautiskajā regulējumā

Satversmes 101. panta pirmais teikums nosaka, ka ikvienam Latvijas pilsonim ir tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu.

Savukārt Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 39.pants¹ nosaka ikviena tiesības balsot un kandidēt Eiropas Parlamenta vēlēšanās, bet Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības

¹ Skat. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT>

konvencijas Pirmā protokola 3.pants² nosaka, ka konvencijas dalībvalstis apņemas ik pēc attiecīga laika perioda organizēt brīvas un aizklātas vēlēšanas apstākļos, kas veicina tautas viedokļa brīvu izpausmi, izvēloties likumdevēju varu.

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Pirmā protokola 3.pants nostiprina tikai daļu no Satversmes 101.panta tvēruma, jo atbilstoši konvencijai valsts apņemas ik pēc zināma laika perioda rīkot brīvas un aizklātas vēlēšanas apstākļos, kas veicina tautas viedokļa brīvu izpausmi, izvēloties likumdevēja varu. No Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakses secināms, ka tiesas ieskatā vēlēšanu tiesības aptver indivīda tiesības vēlēties un tikt ievēlētam un pēc ievēlēšanas darboties parlamentā³.

Tiesības tikt ievēlētam ir pieskaitāmas pasīvajām vēlēšanu tiesībām, un teorijā iespēja virzīt kandidātu sarakstu var būt piesaistīta vai nu noteikta parakstu skaita savākšanai, lai virzītu savus kandidātus, vai procesam, ka kandidātiem un partijām ir jāiemaksā attiecīga drošības nauda, kura tiek atgriezta tikai gadījumā, ja attiecīgais kandidāts vai partija ir savākuši vairāk balsu, nekā noteiktais balsu procents. Šāda veida prakse tiek uzskatīta par efektīvāku par parakstu vākšanu. Jāņem vērā, ka drošības naudas lieluma un balsu skaits, kurš jāsavāc tās kompensācijai, nedrīkst būt pārmērīgs.

Savā iesniegumā paužat iebildumus par pasīvo vēlēšanu tiesību, proti, tiesībām tikt ievēlētam, ierobežojumu, kas noteikts Eiropas Parlamenta vēlēšanu likuma (turpmāk – Likums) 12.pantā⁴. Minētais likums tika pieņemts 2004.gada 29.janvārī un stājās spēkā 2004.gada 12.februārī. Likumā tika iekļautas tiesību normas, kas izriet no Direktīvas 1993/109/EC⁵. Sākotnēji Likuma 12.panta redakcija noteica, ka Centrālā vēlēšanu komisija (turpmāk - CVK) reģistrē tikai tos kandidātu sarakstus, kuru iesniedzēji ir iemaksājuši CVK depozītā 1000 latu drošības naudu, papildu nosakot, ka drošības nauda, kas iemaksāta par kandidātu sarakstu, no kura attiecīgajās vēlēšanās Eiropas Parlamentā ievēlēts vismaz viens deputāts, atdodama maksātājam, bet drošības naudu, kas iemaksāta par kandidātu sarakstu, no kura attiecīgajās vēlēšanās Eiropas Parlamentā nav ievēlēts neviens deputāts, CVK iemaksā valsts budžetā.

² Skat. <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649>

³ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011., 376 - 378 lpp.

⁴ Skat. <https://likumi.lv/ta/id/84185-eiropas-parlamenta-velesanu-likums>

⁵ Padomes Direktīva 93/109/EK (1993. gada 6. decembris), ar ko nosaka sīki izstrādātu kārtību balsstiesību un tiesību kandidēt Eiropas Parlamenta vēlēšanās izmantošanai Savienības pilsoņiem, kas dzīvo dalībvalstī, kuras pilsoņi tie nav (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A31993L0109>).

2013.gada 12.septembrī Likumā tika veikti grozījumi, kas stājās spēkā 2014.gada 1.janvārī, ar kuriem 12.panta pirmajā daļā skaitlis un vārds "1000 latu" tika aizstāts ar skaitli un vārdu "1400 euro".

2023.gada 25.maijā Likuma 12.pantā tika veikti atkārtoti grozījumi, palielinot drošības naudas apmēru no 1400 euro līdz 8000 euro. Likumprojektu anotācijā⁶ likumdevējs norādīja, ka drošības naudas summa neizriet no Eiropas Savienības tiesību aktiem, tāpēc nav piemērojamas Eiropas Savienības tiesību normas. 2004.gada janvārī, pieņemot Eiropas Parlamenta vēlēšanu likumu, drošības naudas apmērs par katru pieteikto kandidātu sarakstu tika noteikts 1400 euro (tobrīd 1000 Ls) apmērā. Tobrīd strādājošo mēneša caurmēra darba samaksa, pēc Centrālās statistikas pārvaldes ziņām, bija 193 euro, savukārt 2022. gada decembrī tā sasniedza 1126 euro. 2023.gada 25.maijā, pieņemot grozījumus Likumā, kā pamatojums drošības naudas palielināšanai tika norādīts fakts, ka kopš 2004.gada Eiropas Parlamenta vēlēšanām drošības naudas apmērs nebija mainīts, un 8000 euro apmērs ir ekvivalents vienai Eiropas Parlamenta deputāta algai - Eiropas Parlamenta deputātu neto mēnešalga, pēc Eiropas Parlamenta tīmekļvietnes ziņām, ir 7646 euro.

Salīdzinājumam tiesībsargs vēlas norādīt, ka arī Saeimas vēlēšanu likuma 12.panta pirmā daļa paredz analogisku regulējumu, t.i., ka CVK reģistrē tikai tādus kandidātu sarakstus, kuru iesniedzēji ir iemaksājuši CVK depozītā drošības naudu. Pamata redakcijā drošības naudas apmērs tika noteikts 1000 latu, bet pārrēķinot latus uz euro, drošības naudas summa tika noteikta 1400 euro.

Par iespējamo pasīvo vēlēšanu tiesību ierobežojumu

Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk - ECT) ir norādījusi, ka vairāku Eiropas valstu vēlēšanu likumos ir paredzēti pasākumi, lai nepieļautu, ka vēlēšanās startē kandidāti bez nopietna darbības nolūka. ECT lietā Sukhovetsky v. Ukraine⁷ ir secinājusi, ka drošības naudas noteikšana tiecās sasniegt legītīmu mērķi - garantēt tiesības uz efektīvu, racionalizētu pārstāvību, palielinot vēlēšanās kandidējošo personu atbildību un nodrošinot dalību vēlēšanās nopietniem kandidātiem, vienlaikus izvairoties no nepamatota valsts līdzekļu izlietojuma. Turpat ECT ir norādījusi, ka valstīm ir plaša rīcības brīvība vēlēšanu likumdošanas jomā, tāpēc pat sistēmu, kas nosaka salīdzinoši augstu sliekšni, piemēram, attiecībā uz parakstu skaitu, kas nepieciešams, lai kandidētu vēlēšanās, vai minimālo balsu procentuālo skaitu, lai pretendētu uz vietu vietējā pašvaldībā, var uzskatīt par saderīgu ar Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Pirmā protokola

⁶ Skat. <https://titania.saeima.lv/LIVS14/saeimalivs14.nsf/0/52C24CE751C6AC6BC22589A400461422?OpenDocument>

⁷ Skat. ECT 2006.gada 28.marta spriedumu lietā Sukhovetsky v. Ukraine (pieteikums Nr.13716/02).

3.pantu. Tomēr šī rīcības brīvība nav neierobežota, valstij ir svarīgi sekot, lai valstu noteiktie sliekšņi, piemēram, drošības naudas apmērs, neierobežo vēlēšanu tiesības tādā mērā, ka aizskar to būtību un atņem to efektivitāti.

Tiesībsargs secina, ka Likuma 12.pantam, ar kuru ir noteikta prasība iemaksāt CVK depozītā drošības naudu, ir legītīms mērķis - garantēt tiesības uz efektīvu, labi funkcionējošu vēlētāju pārstāvību, palielinot vēlēšanās kandidējošo personu atbildību un ierobežojot to kandidātu dalību vēlēšanās, kuriem nav nopietni nodomi, vienlaikus novēršot nepamatotu valsts līdzekļu izšķērdēšanu.

Aplūkojamā jautājumā nav strīds, ka Likums un apstrīdētā norma ir pieņemti likumā noteiktajā kārtībā, un Likuma 12.pantā noteiktais ierobežojums ir noteikts ar likumu.

Vērtējot ierobežojuma nepieciešamību demokrātiskā sabiedrībā un ierobežojuma samērīgumu, jāsecina, ka drošības naudas noteikšanas mērķis, kā jau tika minēts iepriekš, ir kandidātu sarakstiem apliecināt savu nodomu nopietnību, tādējādi nopietni attiecoties kā pret kandidēšanu vēlēšanās, tā atbildību par valsts līdzekļu izlietošanu vēlēšanu procesa nodrošināšanā. Tai pat laikā valstī noteiktās drošības naudas apmērs nedrīkstētu radīt nepārvaramus administratīvus vai finansiālus šķēršļus kandidātu dalībai vēlēšanās, tādēļ drošības naudai par pieteikto kandidātu sarakstu jābūt samērīgai un atbilstošai mūsdienu faktiskajai situācijai, dzīves dārdzībai un inflācijai.

Vērtējot, vai Latvija ir vienīgā valsts Eiropas Savienībā, kura ir noteikusi drošības naudas iemaksas pienākumu, jāsecina, ka pētījumi⁸ liecina, ka prasība iemaksāt drošības naudu, iesniedzot Eiropas Parlamenta kandidātu sarakstu, pastāv arī Lietuvā, Maltā, Nīderlandē, Slovākijā⁹, un to apmērs ir atšķirīgs. Tādējādi Latvija nav vienīgā Eiropas Savienības dalībvalsts, kura ir noteikusi un saglabājusi drošības naudas iemaksas pienākumu Eiropas Savienības Parlamenta vēlēšanās startējušajām partijām.

Lai arī noteiktā depozīta summa apstrīdētajā normā nav maza, jāatzīst, ka tā neveido nesamērīgu summu, salīdzinājumā ar Latvijā vidējiem pilsoņu ienākumiem, turklāt jāņem vērā, ka drošības nauda nav nasta, kas gulstas uz viena deputāta kandidāta pleciem, bet visu partiju un tās sarakstā esošajiem deputātu kandidātiem. Saskaņā ar Politisko partiju likuma 12.pantu politisko partiju

⁸ Skat. W. Lehmana 2014.gadā veikto pētījumu "The European Elections: EU Legislation, National Provisions and Civic Participation" [[The European elections: EU legislation, national provisions and civic participation \(europa.eu\)](http://www.europa.eu)].

⁹ Līdz izstāšanās brīdim no Eiropas Savienības arī Apvienotajā Karalistē.

Latvijā drīkst dibināt ne mazāk kā 200 cilvēki¹⁰, bet partijai, kuras biedru skaits ir samazinājies zem 150 biedriem, darbība ir jāizbeidz. Turpat jānorāda, ka saskaņā ar Eiropas Parlamenta vēlēšanu likuma 9.pantu kandidātu sarakstu CVK var iesniegt: a) Latvijas Republikā reģistrēta politiskā partija, kurā ir ne mazāk kā 500 biedru vai b) Latvijas Republikā reģistrēta politisko partiju apvienība, ja politisko partiju apvienībā kopā ir ne mazāk kā 500 biedru. Tādējādi prezumējams, ka drošības naudas apmaksa attiektos uz partiju vai partiju apvienību, kuras biedru skaits nav mazāks par 500 biedriem.

Vēlēšanu izmaksu pieaugums ir mūsdienu demokrātijas iezīme, tāpēc pat salīdzinoši labi situētiem kandidātiem Latvijā un citur Eiropā parasti ir jāmeklē ārējs finansējums, lai veiksmīgi īstenotu vēlēšanu kampaņu un startētu vēlēšanās.

ECT ir norādījusi lietā Sukhovetsky v. Ukraine, ka depozīta zaudēšana mandāta neieguves gadījumā Eiropas vēlēšanu sistēmās ir samērā rets noteikums. Tomēr, ņemot vērā valsts sniegtos vēlēšanu kampaņas pakalpojumus un citas apgrūtinājošās vēlēšanu organizēšanas izmaksas, kuras šādi depozīti var palīdzēt mazināt, tiesa neuzskata, ka šis pasākums ir patvaļīgs vai neatbilst valsts plašajai rīcības brīvībai.

Tiesībsarga ieskatā, valsts noteikto drošības naudu nevar uzskatīt par pārmērīgu vai tādu, kas radītu nepārvaramu administratīvu vai finansiālu šķērslī partijām vai partiju apvienībām, kuras vēlas piedalīties vēlēšanu sacensībā, un vēl jo mazāk par šķērslī pietiekami reprezentatīvu politisko strāvojumu veidošanai vai plurālisma stiprināšanai.

Ņemot vērā augstāk minētos apsvērumus, tiesībsargs uzskata, ka Eiropas Parlamenta vēlēšanu likuma 12.pants, kas pieprasa maksāt par Eiropas Parlamenta kandidātu saraksta iesniegšanu drošības naudu 8000 euro apmērā, neierobežo cilvēkiem garantētās tiesības uz pasīvo vēlēšanu tiesību realizēšanu.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

* No 2024.gada janvāra Tiesībsarga biroja gatavotie dokumenti tiek formatēti, ievērojot piekļūstamības prasības personām ar uztveres un redzes traucējumiem.

¹⁰ Skat. <https://likumi.lv/ta/id/139367-politisko-partiju-likums>